

Александар ЈЕВТИЋ

ПОЧЕТАК ОРУЖАНОГ УСТАНКА У ВАЉЕВСКОМ КРАЈУ

„Пролетери свих земаља Југославије на своја места у прве борбене редове ...“

Из Прогласа ЦК КПЈ од 22. VI 1941.

1. НАПАД НЕМАЧКЕ НА СОВЈЕТСКИ САВЕЗ

За напад Немачке на Совјетски Савез сазнало се у Ваљеву, углавном, у вечерњим часовима, 22. VI 1941. године, преко емисија иностраних радио станица. Мали број људи био је изненађен, јер се предпостављало да до сукоба мора доћи. Посебно је ове предпоставке појачавало убрзано повлачење окупаторских главних снага, са целокупном моторизацијом кроз ваљевске крајеве ка северу. Чуло се да стално из Београда преко земунског моста прелазе тенкови, остала моторизована средства и транспорти трупа.

Напад Немачке на Совјетски Савез у широким масама народа дочекан је као најкрупнија прекретница у рату. Овладало је уверење да је нападом на СССР Немачка сама себи задала судбоносни ударац, јер се веровало да СССР располаже огромном војном снагом и да ће се „руски ваљак“ брзо обрачунати са фашистичким агресорима.

Чланови ОК-а КПЈ за Ваљево сазнали су за вероломни напад Немачке на СССР после повратка са Саветовања у Златарићу у току вечери 22. јуна или у јутарњим часовима наредног дана.

На дан 23 јуна састали су се у Ваљеву Милош Минић, инструктор ПК КПЈ за округ ваљевски, Милосав Милосављевић, секретар ОК КПЈ и Обрад Стефановић, члан ОК КПЈ и размотрили новонасталу ситуацију. Предвидели су да после напада на СССР могу окупаторске и квислиншке снаге да предузму хапшење комуниста и напредних људи. Одлучено је, да се најкомпромитованији комунисти у Ваљеву хитно обавесте, да се склоне у илегалност и да сви чланови КПЈ буду на опрези, а да се о овоме обавесте и партиски центри на Убу, Љигу, Мионици, Аџбуковици и Рађевини преко курирских веза.

Многи комунисти у округу правилно су оценили ситуацију после напада и већи део је још пре добијања обавештења о могућности хапшења заузео став опрезности.

Претпоставка о могућности хапшења и хајке на комунисте, била је тачна. На дан 22. јуна 1941. године у Београду командант Србије, генерал Шредер, је одржао конференцију на којој су осим немачких команданата присуствовали: Милан Аћимовић, председник Савета комесара и комесар за Министарство унутрашњих послова, Таса Динић, заменик комесара Министарства унутрашњих послова и Драги Јовановић, управник града Београда. На конференцији је закључено да треба предузети хапшење комунистичких функционера због ширења рата на Истоку и да се главни део рада на хапшењу поверава српској полицији. Сутрадан 23 јуна 1941. године Милан Аћимовић, Таса Динић и Драги Јовановић, сазвали су конференцију највиших полицијских функционера, на којој је донет план акција у циљу спровођења немачког наређења. Том приликом у све веће градове опремљени су полициски инспектори, виши службеници Министарства за унутрашње послове — Одељења за државну заштиту и жандармеријски официри са циљем „да на терену са месним властима енергично иступе против комуниста“. Појединачно је свима издато писмено наређење.

„...да се старају да неминовно буде спречена свака комунистичка акција било у ком виду да се појави...“

да се издаду наређења да се одмах похапсе сви активни комунисти и учесници у бившем Шпанском грађанском рату, пошто се код њих, претходно изврши претрес...“

За округ ваљевски били су послани да изврше акције хапшења: Илија Паранос, специјални изасланик Министарства унутрашњих послова и извршиоци жандармериски потпуковник Милан Цветковић, помоћник команданта Дринског жандармериског одреда и пуковник Телема. Међутим, полициски органи и жандармерија, морали су одмах констативати, да је већина познатијих комуниста првих дана објаве рата напустила место становања и избегла у села и шуме. Иако су извршена извесна хапшења, убрзо је утврђено да велики број ухапшених није из редова комуниста „да је у неким местима (Чачак, Ваљево, Шабац, Крагујевац, Ужице), где су хапшења вршена од стране наших и немачких власти, — како се каже у извештају Одељења за заштиту државе Министарства унутрашњих послова — а услед тога што није било претходног договора и споразума, како у погледу лица која треба хапсити, тако и у погледу времена кад се хапшења имају обавити, похапшен је извесан број лица која треба пустити јер нису комунисти...“

Немачко-квислиншки план да се организованим полициским налетом зада одлучан ударац комунистичкој партији Србије у основи је пропао, јер су се комунисти у Србији, а посебно у ваљевском крају спремно супротставили непријатељској полициској акцији и очували своје редове.

Због тога се наредних дана шаљу поштрена наређења среским начелницима и командирима жандармеријских чета...

„сваки комунистички покушај у ма ком облику се појавио, мора да буде угушен. Комунисти и њихови симпатизери који их помажу у њиховим покушајима, треба да буду ухапшени“, — каже се у наређењу Министарства унутрашњих послова упућеном среским властима.

2. ФОРМИРАЊЕ ВАЉЕВСКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА

На дан 24. јуна 1941. године дошао је у Ваљево Филип-Фића Кљајић, обућарски радник, члан Главног штаба партизанског одреда у Србији и члан ПК КПЈ за Србију, са инструкцијама ЦК КПЈ и ПК КПЈ за Србију о формирању партизанских одреда. Одмах је успоставио везу

Филип Кљајић, трећи с десна, у обућарској радионици у Ваљеву 1940. г.

са Милосавом Милосављевићем, секретаром ОК КПЈ за Ваљево са којим се познавао из ранијих дана, јер је 1940. године био секретар ОК КПЈ за Ваљево и упознао га са директивама ЦК КПЈ о формирању партизанских одреда, а затим затражио сазив састанка Окружног комитета. Истовремено је предао Милосаву Милосављевићу Проглас ЦК КПЈ од 22. јуна 1941. ради упознавања чланства.

Састанак ОК КПЈ за Ваљево одржан је на дан 25 јуна 1941. године у кући Зоре Ристивојевић, члана КПЈ, у Улици Кнеза Јовице број 2.

На састанку су били: Милосав Милосављевић, Милка Минић, Обрад Стефановић, Милан Китановић, Миливој Радосављевић, чланови ОК КПЈ и Милош Минић, инструктор ПК КПЈ за Србију за ОК Ваљево.

Филип — Фића Кљајић је на састанку објаснио, да треба прићи формирању партизанских одреда према директивама ЦК КПЈ.

„Доносим вам радосну вест — сећа се Милосав Милосављевић речи Филипа Кљајића — Централни комитет наше Партије одлучио је да дигне устанак против окупатора и петоколонаша — издајника земље“.

Затим је расправљано о начину формирања партизанских одреда. На састанку је утврђен састав штаба Ваљевског партизанског одреда и за команданта је изабран Здравко Јовановић, наредник бивше југословенске војске, члан КПЈ, родом из села Осладића, за заменика команданта Рајко Михаиловић, земљорадник из села Бањана, члан КПЈ и за политичког комесара Милосав Милосављевић, папуџијски радник у Ваљеву, секретар ОК-а. На састанку је одлучено да се одред састоји од четири чете и разматрано питање командног кадра у четама. Затим је одређен начин прораде прогласа ЦК КПЈ од 22. јуна 1941. године издатог поводом напада Немачке на СССР. Сви чланови ОК КПЈ и Пленума ОК-а распоређени на терене по срезовима ради спровођења задатака.

Пошто је Милосав Милосављевић, одређен за политичког комесара одреда, за секретара ОК-а КПЈ изабран је Обрад Стефановић, столарски радник.

По завршеном састанку схватајући озбиљност ситуације брижно је Милосав Милосављевић пришао Филипу Кљајићу и објаснио му које све тешкоће очекује и између осталог да је за извршење ових задатака потребан извешан новац, а да у каси ОК-а нема готово никаквих средстава.

„Е, мој Србине, — одговорио му је увек ведри Филип Кљајић својом уобичајеном доскочицом, сећа се Милосав Милосављевић — лако је ратовати с парама а вештина без пара“.

Тих дана створен је Месни комитет КПЈ за Ваљево у саставу: Милица Павловић — Дара, професор, секретар, Ратомир — Рата Васиљевић, техничар, Боривој Атанацковић, инжењер агрономије и Милан Станић. У Љигу је формирано среско реонско поверенство КПЈ за Љиг у коме су били: Сретен Читаковић, опанчарски радник, секретар, Милован Радојевић, кројачки радник и Милош Милићевић, радник. Затим се пришло формирању реонских војних руководстава у Љигу и на Убу, а за округ Ваљевски за руководиоца војног Окружног руководства изабран је Обрад Стефановић.

На дан 25 јуна 1941. године одржан је први састанак штаба Ваљевског партизанског одреда. На састанку је расправљано о устројству чета. Одлучено је да чете имају по 50 бораца. Према директивама ОК-а са састанка одржаног претходног дана одређен је командни кадар по четама. Одлучено је да Ваљевски партизански одред сачињавају четири чете: Колубарска, Тамнавска, Подгорска и Азбуковачко-Рађевска партизанска чета. Колубарска чета обухватала је по одлуци штаба оперативно подручје колубарског среза (седиште Мионица) део Качерског среза (среско место ЉИГ) и западни део ваљевског среза.

Тамнавска чета била би формирана за територију тамнавског среза — среско место УБ. Подгорска чета оперисала би на територији посаво-тамнавског среза (среско место Владимирци) и делу подгорског среза (среско место Ваљевска Каменица). Оперативно подручје Азбуковачко-рађевске партизанске чете, представљала је територија азбуковачког среза (среско место Љубовија) рађевског среза (среско место Крупањ) и западни део подгорског среза.

За командни кадар по четама предвиђени су: Колубарска чета — командир Раде Јокић, банкарски службеник, члан КПЈ, политички комесар Драгојло Дудић, земљорадник из Клинаца, члан ПК КПЈ за Србију; Тамнавска чета — командир Милош — Миша Дудић, потпоручник југословенске војске, симпатизер КПЈ, син Драгојла Дудића а политички комесар Андрија Мазињанин, опанчарски радник, секретар Среског поверенства КПЈ за УБ; Азбуковачко-рађевске чете — командир Никола Андрић, подофицир из Осладића, члан КПЈ, политички комесар Жикици Јовановић — Шпанац, студент, члан КПЈ и Подгорска чета — командир Војин Софронић, авијатичарски поднаредник, симпатизер КПЈ и Милорад Милатовић, адвокатски приправник, члан ОК КПЈ. Каснијом одлуком Окружног комитета и штаба Ваљевског партизанског одреда, предвиђени командни кадар је нешто измењен.

3. ФОРМИРАЊЕ ПАРТИЗАНСКИХ ЧЕТА КОЛУБАРСКА ЧЕТА

Прва оружана група Колубарске чете ваљевског партизанског одреда образована је у селу Бујачићу у шуми званој Осоје у непосредној близини Ваљева, на дан 28 јуна 1941. године.

У групи су били: Драгојло Дудић, земљорадник из села Клинаца, Сретен Читаковић, радник, родом из села Горњег Мушића, члан реонског поверенства КПЈ и војног руководства за Качерски срез, Миливој Радосављевић, студент из Ваљева, секретар ОК-а СКОЈ-а, Миодраг Татовић, подофицир, кандидат КПЈ, Саватије Станишић, правник, члан КПЈ, Софија Станишић, члан КПЈ, Срећко Милићевић, земљорадник, Драгослав Продановић, земљорадник из села Клинаца, члан КПЈ и Матија Павићевић, студент, члан КПЈ.

На овом састанку били су присутни и: Филип — Фића Кљајић, члан Главног штаба партизанских одреда Србије, Здравко Јовановић, командант Ваљевског партизанског одреда, Рајко Михаиловић, заменик команданта, Милосав Милосављевић, политички комесар Одреда и Милан Китановић, члан ОК-а КПЈ.

„Прво је говорио на скупу — сећа се Сретен Читаковић — друг Фића Кљајић и рекао да је донета одлука да се формира ваљевски партизански одред. Затим је говорио о значају борбе, да ми као комунисти треба да будемо пример, да Партија на себе узима једну велику улогу у тој борби...“

На састанку је саопштено, да се формира Колубарска чета и да се за политичког комесара поставља Драгојло Дудић. Речено је, да ће дужност командира преузети Раде Јокић, банкарски чиновник који је

у то време био у Београду, а за заменика одређен је Раша Спасојевић подофицир из Рајковића, који је требао да предузме руковођење четом до доласка Рада Јокића.

После Филипа — Фиће Кљајића, говорио је Милосав Милосављевић, политички комесар Ваљевског партизанског одреда, а затим је разматрано питање омасовљења чете. На састанку су одређени и курири између Ваљевског партизанског одреда и Главног штаба партизанских одреда Србије за које су изабрани: Миливоје Радосављевић, студент, секретар ОК-а СКОЈ-а и Сретен Читаковић, радник, секретар реонског поверенства партије за качерски срез.

После формирања прве оружане групе, први колубарски партизани утутили су се у места где је већ раније рађено на прикупљању оружја и вршено припремање људи за ступање у одред.

„Један од првих задатака Колубарске чете — сећа се Сретен Читаковић — био је да се иде на прикупљање бораца ради омасовљења, јер је после напада Немаца на СССР, ОК-а дао директиву да се сви компромитовани другови повуку у илегалство, па је дат задатак чети да прикупи ово људство...“

Како су припреме већ биле извршене по околним селима, истога дана група првих бораца је отишла у село Клинце где је био заказан састанак у циљу привођења нових бораца, док је Сретен Читаковић био упућен у партиске организације у качерском и колубарском срезу да прикупи припремљене групе за одред.

На дан 29 јуна у селу Клинцима у шуми званој Липница зкупљеним члановима КПЈ и симпатизерима говорио је Драгојло Дудић и објаснио да се ствара Ваљевски партизански одред на територији ваљевског округа за борбу против окупатора и да ће се под руководством партије у свим крајевима наше земље формирати одреди. Потом је позвао све присутне, да учествују у борби за слободу свога народа ступањем у Колубарску партизанску чету. Тада су у чету ступили Живорад Ђосић, члан КПЈ, Радомир Дудић, члан СКОЈ-а, Панта Пантић, земљорадник, Милорад Митровић, земљорадник, Милан Продановић, земљорадник, сви из Клинаца и Слободан Новаковић — Брале, радник из Ваљева, Јаков и Милорад Дудић, омладинци из Клинаца, том приликом одређени су за курире као веза са четом. Следећег дана, група првих колубарских партизана упутила се у село Ђурђевац, где се налазила припремљена нова група од 7 бораца.

Првих дана колубарски партизани кретали су се по шумама око села Ђурђевица, а највише се задржавали у шуми званој Котлине. Одатле су, у току дана, слате партизанске патроле по околним селима, ради прикупљања оружја и људства. У то време дужност командира вршио је Радомир Спасојевић, до првих дана јула 1941. године, када је дошао у чету Раде Јокић, банкарски чиновник из Београда, резервни официр, члан КПЈ и преузео команду у чети. Тих дана у чети је било око 20 бораца.

На дан 6 јула 1941. године у шуми Котлине код Ђурђевица, стигла је група од 8 људи из Мионице и околних села, тако да је у чети било преко 30 бораца. Предвече је извршено постројавање чете. Пред

постројеним борцима Драгојло Дудић, политички комесар је говорио о политичкој ситуацији у свету, рату између Немаца и СССР и одлуци Партије о почетку оружане борбе против окупатора. Затим је говорио какви треба да буду народни борци — партизани и о њиховом односу према народу. После Драгојла Дудића, говорио је Здравко Јовановић, командант Ваљевског партизанског одреда који је тада дошао да обиђе чету. Он је нарочито подвлачио какав треба да влада дух између бораца и о поштовању војне дисциплине. Том приликом саопштено је, да је командир чете Раде Јокић заменик командира Радован Спасојевић, политички комесар Драгојло Дудић, а чета је подељена на десетине и извршен избор десетара. После овога, сви присутни су положили заклетву у којој су рекли да ће верно служити народу и да ће се борити до коначног његовог ослобођења окупатора и његових слугу.

После полагања заклетве на место састанка где су били борци, дошла је група од преко 20 мештана. Окупљеној групи и првим партизанима говорили су Драгојло Дудић и Саватије Станишић о издаји и издајничкој влади која је допустила да земља падне у фашистичко ropство, издајницима који су се ставили у службу Немаца и о борби која се води у читавом свету против фашистичких освајача. Затим је говорено о почетку оружане борбе наших народа као и дужностима свих грађана да је потпомажу. После говора којег су мештани саслушали са великом пажњом, постављана су разна питања руководиоцима чете, а нарочито о могућностима борбе која се покреће. Нарочито су се за објашњења обраћали Драгојлу Дудићу који је био познат у овом селу и другим местима као поштен, паметан, вредан, озбиљан и частан човек који је уливао поверење свима.

ТАМНАВСКА ЧЕТА

На дан 28 јуна 1941. године Андрија Мазинјанин, секретар поверенства КПЈ за срез Тамнавски, примио је у Ваљеву инструкције за формирање Тамнавске партизанске чете од Милосава Милосављевића. Том приликом му је саопштена одлука штаба ваљевског партизанског одреда и ОК-а, да је за командира чете одређен Милош — Миша Дудић, потпоручник бивше југословенске војске, а за политичког комесара Андрија Мазинјанин. После добијања инструкције, секретар поверенства се вратио у Тамнаву и одржао састанак поверенства у кући Рајка Михаиловића, земљорадника из Бањана, члана КПЈ. На састанку је одлучено да се прва оружана група Тамнавске чете формира код колибе Јанка Кусуровића, земљорадника из Бањана.

Прва оружана група Тамнавске партизанске чете Ваљевског партизанског одреда састала се 30 јула 1941. године на ливади код колибе Јанка Кусуровића у селу Бањанима. У овој групи су били: Андрија Мазинјанин, опанчарски радник, секретар реонског поверенства; Рајко Михаиловић, земљорадник из Бањана, члан КПЈ; Светислав Пандуровић — Пуја, студент из села Такова, члан КПЈ, Веља Милановић, земљорадник из Бањана, члан КПЈ; Богдан Јаковљевић, студент из села Вукићевића, члан КПЈ; Живота Илић, подофицир, родом из села Вукићевића, Јанко

Кусуровић, земљорадник из Бањана, члан КПЈ, Ненадовић Нега, земљорадник из Бањана, члан КПЈ, Јован Дражић, радник из Бањана, члан КПЈ и Русо, електричарски радник из Ваљева, који је заједно са Мазинјанином дошао у Тамнаву по повратку Мазинјанина са састанка у Ваљеву.

На састанку прве оружане групе, политички комесар Андрија Мазинјанин упознао је присутне да је овим формирана Тамнавска партизанска чета као и са задацима борбе која треба да почне против окупатора и његових слугу. Како у ово доба, приликом формирања чете у чету није дошао одређени командир, то је Андрија Мазинјанин преузео војно и политичко руководство.

После формирања чете, група је пошла по територији тамнавског среза да прикупља оружје и обавештава чланове КП и симпатизере Партије да раде на прикупљању оружја и нових бораца. У том циљу чета је из Бањана отишла у Кожуар, затим Вукићевицу, Иверић, Вукону, Калиновац и Таково.

У току првих дана јула, у чету су дошла из Уба 5 радника од којих су 3 били чланови КПЈ и 3 земљорадника из села Бањана, члана КПЈ. У групи је тада било укупно 18 бораца од којих 8 радника, 7 земљорадника, 2 интелектуалца (студента) и 1 подофицир југословенске војске, међу њима 14 су били чланови КПЈ.

За време обиласка наведених села у Тамнави, чета је обично предвече долазила у шуму звана Ђурђевина, која се налазила на територији између села Бањана и Кожуара. Ту се обично заноћивало. У овом месту вршило се једнодневном или дводневном одмарање бораца, прављени планови даљих акција на прикупљању нових бораца и оружја и ради одржавања састанака са људима који су имали везу са четом.

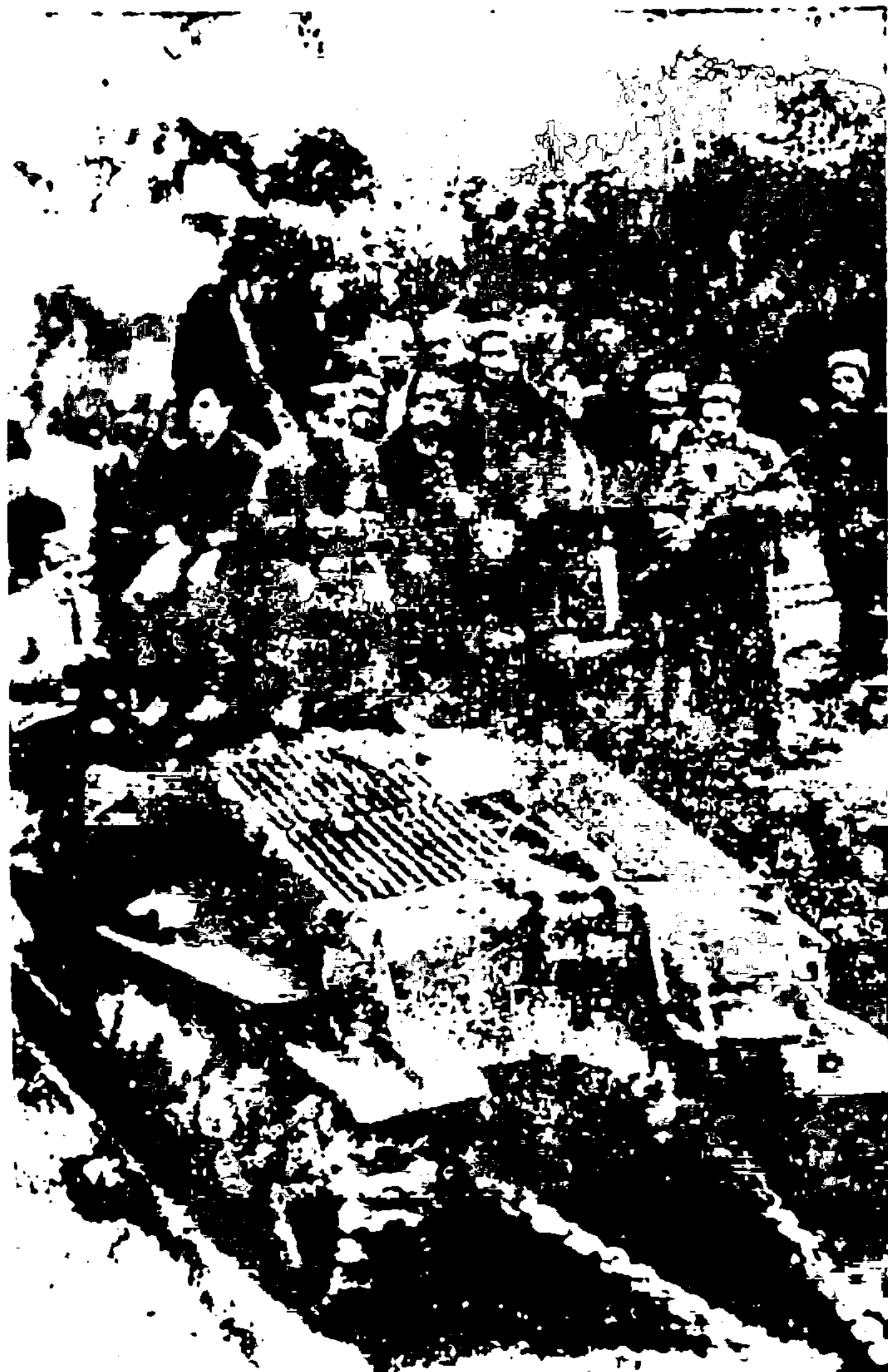
АЗБУКОВАЧКО-РАЂЕВСКА ЧЕТА

На дан 1. јула 1941. године, у селу Гуњацима, у згради Основне школе, одржан је састанак партијске организације у који су били обухваћени чланови партије из села Пецке, Гуњака и Бастава. Састанак је одржан под руководством секретара партиске организације, Стевана Милатовића, учитеља у селу Гуњацима. Поред чланова КПЈ ове организације на састанку су били присутни др. Милош — Миша Пантић и Жикица Јовановић — Шпанац, новинар из Ваљева, који су још раније долазили у овај крај, ради припрема за формирање Азбуковачко-рађевске партизанске чете. На састанку је донета одлука, да се на дан 5. јула 1941. године, формира прва оружана група чете. После састанка Жикица Јовановић — Шпанац и Миша Пантић су отишли у село Балу Цркву, ради даљих припрема за формирање Азбуковачко-Рађевске чете, јер су у Азбуковици и Рађевини ова два места представљала главна партијска упоришта.

Прва оружана група Азбуковачко-рађевске партизанске чете образована је увече 5. јула 1941. године у дворишту Основне школе у Пецкој. Групу су сачињавали: Чедомир Миросављевић, учитељ у Пецкој,

члан КПЈ, Ратко Јовић — Брица, берберски радник у Пецкој, члан КПЈ, Коста Андрић, земљорадник из села Драгодол, кандидат КПЈ и Александар Јевтић, учитељ у Пецкој, кандидат КПЈ.

Партизани ВПО са заробљеним немачким тенком 1941 г.

Група се у току ноћи пребацила у село Гуњаке, где су се групи придружили: Жикица Јовановић — Шпанац, одређен за политичког комесара чете, Миша Пантић, лекар из Ваљева, Душан Антонић, ковач у Гуњацима, члан КПЈ, родом из села Бастава и Татомир Солдатовић, земљорадник из села Бастава, члан КПЈ. Том приликом Жикица Јовановић — Шпанац саопштио је да је по одлуци штаба Ваљевског партизанског одреда и ОК КПЈ за Ваљево, одређен за политичког комесара, а да ће истовремено вршити дужност командира чете, јер командир још није био дошао. За командира Азбуковачко-Рађевске партизанске чете у то време био је одређен по одлуци штаба и ОК-а КПЈ Никола Андрић, подофицир бивше југословенске војске, родом из села Осладића, а који је у то време био болестан. Но, ову дужност, он није ни примио, јер је по каснијој одлуци за командира дошао Милош — Миша Дудић, официр Југословенске војске и кандидат КПЈ.

У групи је било 2 радника, 4 интелектуалца и 2 земљорадника, а по партиској припадности, било је 6 чланова КПЈ и 2 кандидата.

После овога група се у току ноћи 6. јула пребацила преко села Бастава ка селу Бела Црква.

ПОДГОРСКА ЧЕТА

После одлуке ОК КПЈ за Ваљево о формирању Ваљевског партизанског одреда, упућен је у Посаво-Тамнаву и Подгорину Милорад Миле Милатовић, судски приправник, члан ОК-а КПЈ Ваљево, да ради на формирању Подгорске партизанске чете. Он је ради формирања чете још раније одржао низ припремених састанака са људима који су били комунистички настројени. Од једне групе формирао је партиску организацију, на дан 1. јула 1941. године, у шуми званој Прњавор код Коцељеве. На састанку је Милорад Милатовић објаснио члановима КПЈ потребу формирања чете и какви људи треба да уђу у прву оружану групу.

После формирања партиске организације одржавани су разни групни и појединачни састанци са људима из Коцељева, Суботице и Баталага, по питању формирања прве оружане групе.

Прва оружана група, формирана је на дан 11. јула 1941. године у шуми Прњавор код Коцељеве. Приликом формирања, у чети је било 15 бораца. Том приликом Милорад Милатовић је саопштио на састанку да је формирана Подгорска партизанска чета. Дужност командира у њој преузео је Војин Софронић, подофицир Бивше Југословенске војске, а дужност политичког комесара Милорад Миле Милатовић. За заменика командира чете изабран је Живорад Тодоровић, земљорадник из села Баталага.

4. СЕДМИ ЈУЛ 1941. ГОДИНЕ — ПОЧЕТАК УСТАНКА У СРБИЈИ

Прва оружана група Азбуковачко-Рађевске партизанске чете стигла је у зору 7. јула 1941. године пред село Бела Црква, ради одржавања збора на традиционалном Ивањданском вашару. Група је семестила у шуми званој Слаовина.

У току јутра Милош Пантић члан ОК-а КПЈ за Ваљево, ухватио је везу са Владаном Бојанићем, студентом из Беле Цркве, секретаром новоосноване партиске ћелије у Белој Цркви, ради одржавања припрема за збор. После овога, секретар је дао задатак члановима партиске организације Беле Цркве и симпатизерима КПЈ да објашњавају прикупљеним људима на вашару, у првом реду, својим познаницима, рођацима, да се не разлазе, јер ће се поподне одржати збор пред зградом општине. Истовремено су добили задатак да се испитају да ли се у насељу налазе слуге окупатора — жандарми.

У току дана групи су се прикључили Вјекослав Споја, каменорезачки радник из Ваљева, члан КПЈ, Милан Тешић, пекарски радник из Ваљева, члан СКОЈ-а и студент „Љижанин“ који су путем партиских веза стигли из Ваљева.

Збор је отпочео око 16 часова по подне пред зградом општине, тзв. суднице у Белој Цркви. На збору, где је било преко 150 људи из Беле Цркве и околних села, говорили су у име партизана др Милош Пантић, Чедомир Миросављевић и Жикица Јовановић-Шпанац. Они су објаснили због чега је дошло до слома и окупације бивше Југославије, општу политичку ситуацију у земљи и свету, неминовност слома фашистичких освајача и позвали све родољубе да под руководством КПЈ ступе у борбу против окупатора и њихових слугу.

У току збора на основу ранијих припрема за формирање Азбучко-вачко-Рађевске партизанске чете, учињених преко партиских организација села Бела Црква и агитације извршене на збору, групи су се прикључили: Богдан Антонић, службеник општине у Белој Цркви, кандидат КПЈ, Цветин Солдатовић, земљорадник из села Бастава и два брата Миломир и Марко Новаковић, омладинци, родом из села Толисавца, од којих је један био скоро дечак.

После одржаног збора, говорници су одговарали на нека постављена питања људи, а затим су се партизани удаљали из села Беле Црква ка Врбићу.

У току одржавања збора дошла су у Белу Цркву два жандарма из оближње жандармериске станице у Завлаци као патрола. Приметивши групу наоружаних људи, жандарми су се сакрили крај оближње кафане на самом почетку насеља, одакле су посматрали шта се дешава на збору. По удаљивању партизана пришли су месту одржавања збора и људима који су живо расправљали о позиву на устанак одмах су наредили да се разилазе и почели да прете.

Чим је приметио интервенцију окупаторских слугу, Владан Бојанић је отрчао да обавести партизане о доласку жандарма. Успео је да их стигне и партизанска колона на челу са Жикицом Јовановићем — Шпанцем брзо се вратила у Белу Цркву.

Прво је пред зграду општине стигао Жикица Јовановић — Шпанац. Одмах га је приметио један од жандарма, наперио је пушку на њега и узвикнуо:

„У име закона, руке у вис!“

У том тренутку Жикица Јовановић је клекнуо, извадивши револвер иза појаса и одговорио:

„У име народа, доле оружје!“.

Жандарм је први опалио, а затим је пао погођен револверским хицима Жикице Јовановића. Скоро истовремено је интересовао и други жандарм, али и он је промашио. Покушао је да стави нови метак у цев и тад је пао погођен новим хицем Жикице Јовановића. У том је притрчао Цветин Солдатовић, зграбио пушку од првог палог жандарма и из ње опалио метак на другог жандарма који је покушавао да опали метак на партизане.

Партизани су узели оружје и муницију убијених жандарма па су се удаљили из Беле Цркве. Групи се тада придружио и Владан Бојанић, секретар партиске организације, који је према ранијем договору, тре-

бао да остане у месту да ради на даљим припремама мештана за устанак, али пошто је у овој акцији уочен од мештана, по одобрењу Жи-кице Јовановића је ступио у чету.

После акције у Белој Цркви, у Азбуковачко-Рађевској партизанској чети било је 16 бораца, од којих је било 7 интелектуалаца, 4 земљорадника, 3 радника, 1 занатлија и 1 дечак. У групи је било 9 чланова КПЈ, 3 кандидата и 1 члан СКОЈ-а.

Поводом ове, прве партизанске акције у ваљевском крају и Србији окупаторска штампа и пропаганда у књизи „Крвава листа комунистичких злочина у Србији“ у чланку „Почетак комунистичких нереда у Србији“, описала је овај догађај на дан 7. јула и означила га као почетак грађанског рата у Србији, па је забележила:

„...На дан 7 јула у селу Бела Црква, у срезу рађевском одржан је вашар. Како је сељацима саопштено да се због ванредних прилика вашар забрањује, они су отпочели да се разилазе. Око 17 часова изненадно се појавила једна група од петнаестак људи наоружаних пушкама и пред њима је ишао учитељ из Пецке у цивилном мантилу, са петокраком звездом на реверу. (Примедба писца — овде окупаторска штампа мисли на Чеду Милосављевића, учитеља, али га меша са Жикицом Јовановићем — Шпанцом који је једини у групи имао мантил, док је нетачно да је ма ко имао петокраку звезду на реверу). Један одметник у војничком оделу, носио је пушкомитраљез. Комунистички вођа, учитељ Чеда Милосављевић, наредио је да се сељаци скупе и отпочео да им говори о Стаљину и Совјетској Русији, потом да треба да се прихвате оружја и да се њима придруже, да врше саботажу, а свима је саветовао да нико не иде на кулук и да не плаћа порез.

После тога комунистичка банда се удаљила. Тек су они били отишли, кад је у село ушла жандармериска патрола у којој су били жандармериски наредник Богдан Лончар, командир станице Завлака и жандармериски каплар Миленко Бранковић.

Председник општине им је одмах саопштио да су, пре десет минута, ту били одметници. Док су још говорили испала су пред њих два бандита: учитељ из Пецке и Жика Јовановић, новинар из Ваљева, са напереним револвером. Одметници су викнули на жандарме:

„Доле оружје!

И наредник и каплар су зграбили пушке да се бране, али два зликовца била су бржа од њих и погодила их са неколико метака у груди и трбух. Наредник Лончар је пао мртав. А каплара тешко рањеног, комунистички бандити су дотукли мецима у главу...”

*
* * *

После акције у Белој Цркви, азбуковачко-рађевских партизана, уследиле су оружане акције других чета Ваљевског партизанског одреда.

У ноћи између 10. и 11. јула 1941. године, партизани Колубарске чете извршили су рушење железничке пруге Ваљево — Београд између станица Иверак — Дивци, моста у Кадиној Луци и телефонске линије поред пруге.

На дан 12. јула партизани Подгорске чете на територији села Дружетића у шуми Јаутина, напали су и разоружали групу од 10 Немаца.

Партизани Тамнавске чете су на дан 12. јула 1941. године извршили напад и разоружање жандарма у жандармериској станици у селу Бањанима, а затим на путу ка селу Стубленици разоружали жандармериску патролу.

Вест о седмојулском иванданском збору у Белој Цркви, позиву на устанак и ликвидирању слугу окупатора, рушење железничке пруге, телефонских линија, разоружање Немаца у Јаутини, разоружање жандарма у Бањанима и Стубленици, муњевитом брзином прочула се скоро у свим деловима ваљевског краја. Само се говорило о устанку, а нарочито у оним крајевима која су окружавала места где су се догађаји збили. Следећих дана за акције партизана сазнало се у сваком месту. У Ваљево на пазарни дан долазили су људи из разних места и једни другима причали новости, распитивали се о догађајима и проверавали истинитост. Питали су један другог: „Пријатељу одакле си? — док нису наишли на човека из Беле Цркве, Дружетића, Клинаца, Ђурђевца, Кадине Луке, Диваца, Бањана или Стублинице — да провере шта је то било. А после кад су се вратили у своја места, препричавали су шта су чули и новости су ишле, од уста до уста, од колибе под Медведником, Маљеном, Соколским планинама, на Влашићу и Близанском Вису до равница Колубаре и Тамнаве. Све је посебно интересовало који су то наоружани људи. Сазнало се да то нису скривени војници, остаци војске, која се по причању налазила негде по планинама, под командом неких официра. Име партизан постало је познато. Симпатије према овим одважним, храбрим људима из дана у дан су расле и рађале жеље да им се придруже у борби.